

ფრანკიკულზე, იტალიურზე, რუსულზე, ხანდახან შვედურზე, ნინდერლანდურზე და დანიურზე. იშიათია, რომ რომელიმე გამოჩენილი მწერლის თხზულება იყოს გადათარგმნილი ათს ენაზე, ბიბლია კი გადათარგმნილია ოთხას ენათა მეტზე და ყოველ წლივ თარგმანები მრავლდებიან. ჩვენს დროში თვალსაჩინოდ სრულდება უფლის წინასწარმეტყველება: „და იქადაგოს სახარება ესე სასუფელისა ყოველსა სოფელსა საწამებელად ყოველთა წარმართთა“ (მათ. 24, 14). არავის არ მოუვიდოდა თავში აზრი გიოტეს და შექსპირის გადათარგმნისა კაფრებისა და ესკიმოსებისათვის. ეს თარგმანები წაუკითხავები დარჩებოდნენ: შექსპირი და გიოტე გამოუსადეგრებია კულტურის ასე დაბალ საფეხურზე მდგომარე ერთათვის. ზოგიერთი კულტურული ხალხთაგანიც, რომელიც უცხოა ჩვენი კულტურისა, ვერ შეეცა ამ დიდ პოეტთა სულიერ ქვეყანაში. ერთი სწავლილი, რომელიც დიდი ხანი სიზოგრობდა ინდოეთში, სწერს, რომ ინდუსებს მოხვდათ იმისა, რომ აქეთ ფილოსოფიის ნიჭი, ვერ შეუთვისებიათ, როგორც წესია, ევროპული ფილოსოფია და საკითხზე შეიძლება თუ არა ინდოსების ენაზე გიოტეს ფაუსტის ისე გადათარგმნა, რომ მათ გაიგონ იგი—ამ სწავლულმა უარყოფითი პასუხი მისცა. მაგრამ ბიბლია იმნაირი წიგნია, რომ გზას გაიკვლიეს ყოველი ხალხის აზროვნებისა, ენისა და გულისკენაც კი. ბიბლია ყველა ტომისთვის ერთნაირად არის გამოსადეგი,—როგორც პაპუასების და პოტენტოტებისთვის, რომლებიც სდგანან განათლების სულ უმდაბლეს საფეხურზე, ისევე განათლებულ ევროპელებსა, ინდუსებისა და ჩინელებისთვის. საცა კი შეეცა ბიბლია, ყველაგან ის შაოე ხდება სახალხო და ფრიად გაერკველებულ წიგნად. ყველა ქვეყნიდან გვემის ქება ბიბლიისა. როგორც საუკეთესო და უძვირფასესისა ყველა წიგნებში. დამტკიცებულია, რომ ფსალმუნების პოეზია გასაგებია ყველა ერისთვის, რომ მოსეს წიგნების მარტივი მოთხრობები იმავე შთაბეჭდილებას ახდენენ სხვა ქვეყნების ბავშვებზე, როგორც ჩვენებურზე. „ბიბლია

არის ყველა წიგნებზე უფრო საერთაშორისო წიგნი, რომლებიც კი ოდესმე უნახავს ქვეყანას. თუმცა ბიბლია ძველად დაწერილია ურიათაგან და მეტ წილად ურიებისთვისვე, მაგრამ მან დაიკაფა საპატიო ადგილი ყველა მოწინავე ერის ლიტერატურაში... თვისი გამძლეობით ბიბლია წარმოადგენს საკვირველს გამონაკლისის ისტორიაში: არც ერთი წიგნი არ შეურაცხუყვიათ, უკინებიათ და უწყველიათ ამ წიგნის ოდენად, მაგრამ იგი არ დაღუპულა. მრავალი წიგნი იღუპება თვისავე შინაგანი სისუსტისგან, ამ წიგნზე კი, როგორც კლდეზე იმტვრევა ყველა ცრუ მორწმუნეობა, გულგრილობა, ცეცხლივით მგზნებარე სიძულილი და ბოროტება ურწმუნოებისა. ბიბლიას არ ეშინიან კონკურენტისა წიგნის ბაზარზე: ბევრი უკვდავი ნაწარმოები კაცთა სულისა გაჩნდა ბიბლიის შემდეგ, მაგრამ ბიბლიას მიწა მუდამ პირველი ადგილი უკავია მათშორის. მეფრამეტე საუკუნის დამლევს ვოლტერი წინასწარმეტყველობდა, რომ ბიბლიას დაივიწყებენ და რომ მის შოვნა შესაძლებელი იქნება მხოლოდ მატრახაზებთან და სიძველეთა მუზეუმებში; მაგრამ საქმით კი მეცხრამეტე საუკუნეში ისე გავრცელდა ბიბლია, როგორც უწინ არავის არ უნახავს და როგორც ამბობენ თვით იმ სახლში, რომელშიც ვოლტერი სწერდა თვის წინასწარმეტყველებას, ეხლა მოთავსებულია ლონდონის ბიბლიური საზოგადოება“.

X 2) ბიბლია არ არის დაწერილი ერთი ავტორისგან რაოდენიმე წლის განმავლობაში, არამედ ის წარმოდგათანდათან, დაახლოვებით ათას ექვსასი წლის განმავლობაში. იგი შესდგება სამოცდა ექვსი ცალკე წიგნისაგან, მის შედგენაში მონაწილეობა მიიღეს ორმოცამდე სხვა და სხვა პირებმა, სულ სხვა და სხვადასხვა საზოგადოებრივი მდგომარეობისა, სწავლულებმა და უსწავლულებმაც, მეფეებმაც და მუშებმაც, სახელმწიფო კაცებმა და მენახირებმაც. ბიბლიის შინაარსს შეადგენენ: ისტორია, წინასწარმეტყველებანი, სჯული ანუ სარწმუნოებრივ წესობრივი მოძღვრება, ძალიან

სხვადასხვაფერი შინაარსია! მაგრამ პირველი ფურცლიდან უკანასკნელამდე დაბადებაში გატარებულია ერთი და იგივე სული, ერთი და იგივე ძირითადი შეხედულებანი გვხვდებიან ბიბლიის ყველა წიგნებში... ერთ წიგნად რომ აიკინძოს სხვა რომელიმე თხზულებანი, ვთქვათ მაგალითად სამედიცინო საუკეთესო თხზულებანი, რომლებიც კი დაიწერნენ ათას ექვსასი წლის განმავლობაში და ამ წიგნზე მიხედვით უწამლონ ავადმყოფს, ამგვარი წამლობისგან ხეირი არავის არ დაეყრებოდა და მე არ ვისურვებდი ავად ყოფნას. იგივე და უმეტესად ითქმის ფილოსოფიურ თხზულებათა შესახებ. მაშ საიდან წარმოსდგება გასაკვირვებელი ერთიანობა ბიბლიისა და რითი აიხსნება იგი? ბიბლია წარმოადგენს ცხადს მაგალითს ორგანულ ერთიანობისას სხვა და სხვაფერობაში: ბიბლიაში ყველა წერილები ეხმარება განვითარებას ერთი ისტორიისას—ღვთის სასუფეველის ისტორიისას ქვეყანაზე, დაწყებული ცისა და ქვეყნის გაჩენიდან მათ განახლებაამდე, ახალი ცისა და ახალი ქვეყნის შექმნამდე. ერთი აზრი, ერთი სული შეიცავს მთელ ბიბლიას და გამოჰყავს იგი მწყობრ ერთეულად. ძველი და ახალი აღთქმის შორის გარჩევაც კი, რომელიც თითქო ხანდიხან წინააღმდეგობათ გვეჩვენება, ახლოდგან ხილვის შემდეგ ერთი განვითარების პროცესის სხვა და სხვა საფეხურებად ხდება*. როცა არის ლაპარაკი ბიბლიის ერთიანობაზე, ამითი არ იგულისხმება ყოველთვის სრული ერთფერობა და თანხმობა მაშინ ამა თუ იმ საგნის თაობაზე. „საკითხი იმაზე კი არ არის, შეიძლება თუ არა ბიბლიის ყველა წიგნებში ერთისა და იგივეს წაკითხვა, არამედ იმაზე, შესაძლებელია თუ არა არსებული სხვა და სხვა ფერობის მიყვანა უმაღლეს ერთიანობამდე არა თუ მხოლოდ სისტემისა, არამედ ისტორიისაც. აი რამდენიმე მაგალითი ამ აზრის ასახსნელად. ბიბლიის პირველ წიგნში შეცოდების ისტორიაში დაწყებულია დედამიწა; თანხმად ამისა, ბიბლიის უკანასკნელ წიგნში გამოთქმულია მოლოდინი ახალი ცისა და ახალი ქვეყნისა. აი რა იგულისხმება ისტორიის

ერთიანობად. შემდეგ, ბიბლიის მეორე წიგნში დაწესებულია სჯული ყველა მისი ათასწიერი წერილობებით, რომლებსაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ ისრაილის შორის და აი იმ ხილვისგან წარმოსდგა კაცი, რომელმაც თავის დროშივე დაწერა: „თავისუფლება სჯულისაგან“. მაგრამ, პაუღე მოციქული, უარყოფს რა სჯულს, ამტკიცებს სახარებას, ქრისტეს ჯვარს. ამ რიგად, უღრმესი სხვადასხვანაირობა კავშირდება ორგანული შინაგან ერთიანობით. უეჭველია, ბიბლიაში არის სხვადასხვაობა, მაგრამ ეს ასეც უნდა იყოს; ბიბლია ხომ სულიერი განვითარების ყოველივე საფეხურის შესაფერი წიგნია, ამიტომ მისი სიტყვაც სხვადასხვანაირი უნდა იყოს. შეიძლება და განა ბავშვისთვის ბიბლიის მიცემა, იმაში რომ რომაელთა მიმართ ეპისტოლეს მსგავსი წიგნები იყვნენ? არაოდეს სარწმუნოებრივი სწავლა ბავშვისა და წარმატებისა არ იწყება რომაელთა მიმართ ეპისტოლეს ქადაგების სწავლიდან, არამედ საკითხიდან: „ვინ გააჩინა ცა და ქვეყანა? და კიდევ: საიდან გაჩნდა ქვეყანაზე ბოროტება“. „რაც უფრო ღრმად სწავლობ ახალ აღთქმას, ამბობს ლიტერატტი, მით უფრო ცხადად აჩნევ, რომ იგი არ არის შემთხვევითი კრებული ცალკე თხზულებათა, არამედ ერთი მთლიანი, შეკავშირებული შინაგანი კავშირით“ .. ამ გვარსავე კავშირს ჩვენ ვაჩნევთ ძველსა და ახალ აღთქმის შორის. რა საკვირვლად შეთანხმებულია ერთმანეთთან დასაწყისი და დასასრული ბიბლიისა, ცისა და ქვეყნის გაჩენიდან მომავალი საუკუნის ახალ ცა და ქვეყანამდე! ჩვენამდე მოაღწია ძველერთა, რომაელთა, ბერძენთა ლიტერატურამ, ძველ აღთქმაში კი ჩვენა გვაქვს თვალ წინ ძველი ეროვნული ლიტერატურა ისრაილისა განცხადების დროიდან, რომელსაც შემდეგ შეუერთდა ლიტერატურა ახალი აღთქმისა. ამ ლიტერატურის ყველა ნაწილები სულ სხვა და სხვა დროს გაჩნდნენ, სხვა და სხვა გარემოებათა შორის, სხვა და სხვა ავტორთაგან, მაგრამ აქ თავიდან ბოლომდე გატარებულია ერთი აზრი, ერთი სურვილი; ერთი ძირითადი შეხედულება, თითქოს ჩვენ წინაშე იყვეს არა კრე-

ბული ცალკე წიგნთა, რომლებიც გაჩნდნენ ერთი მეორის დამოუკიდებლად, არამედ წიგნი ერთი ავტორისა, რომელსაც ულაპარაკნია მხოლოდ სხვა და სხვა ენით და სხვა და სხვა ნაირად... ეს საკვირველი პარამონია რომელიც გატარებულია მთელს ბიბლიაში თავიდან ბოლომდე, ჯერ ისევ შენგელის დროს იყო უმთავრესი საბუთი ბიბლიის ღვთივ სულიერობისა. ბიბლია უნდა წაიკითხებოდეს მხურვალე დარწმუნებით იმაზე, რომ ის არის მწყობრი ერთიანობა ცხოველ მყოფელი სულისა, არ უნდა გვეშინოდეს სიჭრელისა და მოჩვენებითი წინააღმდეგობისა. ბიბლიის ასეთ მკითხველისთვის იგი წარმოადგენს ერთ მწყობრ ერთეულს და ეს საღვთო პარამონია ცხოველ-მყოფელი სულისა, ცხოვრების წიგნისა, რომელსაც შეუძლიანთ შეეხონ, როგორც ოდესმე თომა, შეიგნონ გონებით და გრძნობათა ძალით... ჩემთვის, როგორც ყველა მორწმუნეთათვის, ამბობს ნეპლიუევი, ბიბლია არის წიგნი ცხოვრებისა, უცვალეხელი სიტყვა ღვთისა, დაუღვენელი წყარო ცხოველი წყლისა; ჩვენთვის დაცულია იმაში საუკუნო ქეშმარიტება ღვთის სიმართლისა, აქვს საუკუნო და საზოგადო მნიშვნელობა ყველა დროისა და კაცობრიობისათვის. ჩვენ გვაგებს სარწმუნოებით, სიყვარულით და ბრწყინვალე სიხარულით შინაგანი სიმართლე, შეუდარებელი დამამტკიცებლობა თვითოველ გონებისთვის და გულისთვის ცხოვრების წიგნისა, ეს სასწაული პარამონიისა, ეს საღვთო მწყობრობა ღვთის სიმართლის საუკუნო ქეშმარიტებისა, რომელიც ექადაგა ქვეყანას მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში და მრავალ ღვთის კაცთაგან, რომლებიც გამორჩეულ იქმნენ გამორჩეულ ხალხიდგან, აბრაამის ტომისგან, რომლებიც წარმო-სთქვამდნენ საუკუნო სიტყვებს, როცა „სული ღვთისა იყო მათთანა“, მაშინ როცა მათი წარმომშობი იყო „ერთი ქედფიცხელი, რვა-ლის შუბლით და წინადაუცვეთელი გულით“, ხოლო მათი ცხოვრების გარემოებანი იყნენ სიძულილი, დევნულება და წამება“.

მორწმუნე პოეტი ნიკიტინი ნეპლიუევის და ყველა მორწმუნეთა აზრებს და გრძნობებს

ბიბლიის შესახებ კარგად გამოსთქვამს შემდეგი სიტყვებით: „აქ ყოველივე საკვირვლად შემოკლებული სურათით წარმოდგენილია წმ. სულისგან: აწ არსებული ქვეყანაც, მისი გამგე ღმერთიც, ქვეყანაზე ყოველივე არსებულის მნიშვნელობა, მიზეზი, მიზანი და დასასრული, საუკუნო ძის შობაც, ჯვარიც და ეკლის გვირგვინიც. ფრიადი სიტკბოებაა კითხვა ამ სტრიქონებისა, კითხვა და ლოცვა მყუდროებაში, ტირილი და გაკვეთილების მიღება მათგან სულისა და გონებისათვის“.

3) ძლიერი მოქმედება ბიბლიისა ცხოვრებაზე, კაცის გულზე, მოქმედება ბიბლიისა, მისი მანუგეშებლობა გაჭირვებაში, მისით სულის დამშვიდება, ძალა ცოდვის საწინააღმდეგოდ და სიკეთეში წარსამატებლად—ყოველივე ეს ჰქმნის ბიბლიის ცხოველ ღვთის ძალად (რომ 1,16), ცხოვრების წიგნად. ეს არაჩვეულებრივი თვისება ბიბლიისა ყოველმა მორწმუნე მკითხველმა იცის საკუთარი გამოცდილებით და გვგონია, რომ პოეტი ტიუტრევი მშვენივრად ხატავს ამას შემდეგი სიტყვებით: „რა მცირენი არიან ყველა ქვეყნიური ძალები! გამძვინდება თუ არა ცხოვრების ბოროტება, ჩვენ შევწუხდებით, თითქოს სამარის კარზე ვიყვეთ მიმდგარნი. აი სწორედ ამ ეამს შენ გაიხსენე სიყვარულით ეს წიგნი და მთელი შენი არსებით, როგორც სასთუმალზე, მისდევ მაზე თავი და განისვენე“. საზოგადოდ არ არის ნაკლულეფანება კაცთა მოწმობებში ბიბლიის შესახებ, როგორც წიგნთა წიგნისა და ქებაში, თუმცა უკეთესი მოწმობა იმაზე, როგორც ღვთის სიტყვაზე, დაცულია თვით იმაშივე, მის მოქმედებაში სულზე. მათთვის, ვინც იცის ღვთის სიტყვათა ძალა საკუთარი გამოცდილებით, არ არის საჭირო სხვა მოწმობანი ბიბლიის შესახებ, მაგრამ ამ მოწმობებში არის დაცული ძვირფასი მასალა ბიბლიაზე მსჯელობის შესახებ და ისმის ხმა გამოცდილებისა.

მოკრძალებითი გაკვირვებით ბიბლიის წინაშე ქედს იხრიან კაცობრიობის უდიდესი გენიოსები და მას აღიღებენ ცნობილი სწავ-

ლულები მწერლები, მხატვრები, პოეტები, სახელმწიფო კაცები არა მხოლოდ მორწმუნენი, არამედ ურწმუნონიც.

დოსტოვესკი არა სხვის სიტყვებით, არამედ თავისი საკუთარი დაკვირვებით ამბობდა ბიბლიის შესახებ: „რანაირი წიგნია საღვთო წერილი, რა სასწაული და რა ძალა აქვს კაცს მასთან ერთად მოცემული! თითქოს იყოს ქანდაკება ქვეყნისა და კაცისა და კაცთა ხასიათებისა, დასახლებულია და ნაჩვენებია ყოველივე უკუნიითი უკუნიისამდე. რავდენი საიდუმლოა მაში განმარტებული და განცხადებული“. (ძმანი კარამაზოვნი).

დიკენსმა ავსტრალიაში მიმავალ თავისს შვილს მისცა წერილობითი დარიგება, რომელშიც სხვათა შორის შემდეგი სტრიქონებიც არის: „მე ახალ აღთქმას ვსდებ შენს წიგნებში იმავე საბუთებით და იმავე იმედებით, რომლებმაც მაიძულეს მე დამეწერა შენთვის შენი გონებისთვის მისაწლომი განმარტება ბიბლიური მოძღვრებისა, როცა შენ პატარა იყავი, ახალი აღთქმა არის უკეთესი ყველა წიგნებზე, რომელიც ოდესმე სცოდნია ან ეცოდინება ქვეყანას.

ვალტერ სკოტმა სიკვდილის სარეცელზე მოითხოვა, რომ „მისთვის წაეკითხათ რამე წიგნიდან“. როცა მას ჰკითხეს: „რომელი წიგნიდანაო“, დიდმა პოეტმა რომანისტმა, რომელმაც თვითონაც ბევრი წიგნები დასწერა და მთელი ბიბლიოთეკები წაიკითხა, უპასუხა: „არის მხოლოდ ერთი წიგნი—ბიბლია“.

ძალიან მაღალი აზრისა იყო ბიბლიის შესახებ **გიოტეც**, რომელსაც არა ბაძვენ ჩვენი შინაური გენიოსები და დიდკაცები, დიდი კაცები, რომლებიც თავის თავს სიბრძნის მოძღვრებად და ქრისტიანებად რაცხვენ, მაგრამ არ ტოვებენ არც ერთს შემთხვევას, რომ არ შეაგინონ ბიბლიას არა ნაკლებ სოციალ-რევოლუციონერებისა და სოციალ-დემოკრატებისა. ის ამბობს: „რაც უნდა შორს წავიდეს თავისი განვითარებით სულიერი კულტურა, რაც უნდა გავრცელდეს მეცნიერება

სიღრმით და სივრცით, რანაირი პროგრესიც უნდა იყოს კაცის გონებისა, ის ვერ აღემატება იმ ზნეობრივ კულტურას ქრისტიანობისას, როგორადაც ის წარმოდგენილია სახარებაში“. „მე ოთხივე სახარებას ნამდვილად ვთვლი, რადგანაც ისინი გაბრწყინებული არიან ქრისტეს პიროვნებისაგან გამომავალი ნათლით“... „მე დარწმუნებული ვარ, რომ რაც უფრო უმეტესად გაიგებენ სახარებას, მით უფრო უკეთესად ეჩვენება იგი მათ“. „დიდი პატივი, რომლითაც ეპყრობიან ბიბლიას მრავალნი ერნი და საუკუნენი შედეგია მისი შინაგანი ღირსებისა. ბიბლია არ არის წიგნი ერთი რომელიმე ერისა, არამედ ის არის წიგნი ერთა, მიტომ რომ იმაში ისტორია ერთი ერისა არის სიმეოლო ყველა სხვა ერთათვის, შეკავშირებულია ქვეყნის ისტორიასთან და მთელი წყებიდან ქვეყნიურ ისტორიულ შემთხვევათა, რომლებიც არიან აუცილებელნი და შემთხვევითნი, მიდის უსაზღვრო საუკუნის უშორეს“.

გიოტე ბიბლიას უწოდებს „საყოველთაო სახალხო ბიბლიოთეკად“ და ჰუიჭრობს, რომ კულტურული განვითარება ერისა შეიძლება გაიზომოს მის—ბილიის გავრცელების ხარისხით: „ერის გამძლეობის და ძლიერების საზომად ყოველთვის იქნება დამოკიდებულება ბიბლიასთან“*). „რაც უფრო ამაღლდება საუკუნეთა განმავლობაში განათლება, მით უმეტესად ისარგებლებენ ბიბლიით, როგორც აღმზრდელი იარაღით, რასაკვირველია, არა ბრმანი, არამედ ქვემარტად ბრძენი ხალხნი“. ასე ამობს ბიბლიის შესახებ

*) ეს საზომი ერთა კულტურისა მართლდება რუსხალხზე, რომელშიც დიდად არ არის გავრცელებული ბიბლია და არ არის სიყვარული მისი კითხვისა მაართლ მადიდებლებშიც კი. ეს ჯერჯერობით არის ერთი „ქრისტიანი“ ერი, საცა გარეგან პატივისცემასთან ბიბლიისა, მცირედ ან სულ არ იციან და არ კითხულობენ მას და სადაც ამიტომ დიდი განავალი აქვს ხალხში სარწმუნოებრივი გრძნობისთვის შეურაცხველი და უსაზღვრო უმეტრების გამო სრულიად დაუჯერებელ ნაწარმოებს ზოგერთ მოყვარულთა, როგორც მაგ. პროფ. კ. ვ. ა. ლ. მ. ს. კ. ა. მისი სისა-

„გიოტე—წარმართი“ და ის უფრო ახლოა ქრისტიანობასთან, ვიდრე „ტოლსტოი ქრისტიანე“, რომელიც ვერ ჰპოვებს საკმარის საგინებელ სიტყვებს თვის მდიდარ ლექსიკონში ბიბლიის საგინებლად. არ არის საკეთილო ნიშანი ჩვენი კულტურაიანობისთვის! (შემდეგი იქნება).

გა ენა ბჭითა?
ნახული და გაგონილი.

1905 წ. რიონის რკინის გზის სადგურზე, ასე შუა დღისას, ურიცხვი წამსღვლელი ხალხი უტდიდა ბათუმიდან მომავალ მატარებელს. იელისის თვის პირველი რიცხვები იყო და საშინლად ცხელოდა. ეს აუარებელი ხალხი სიტხეს ისე შეეწუხებოდა, რომ ერთს ალაგას ვერ გაჩერებულყო. უდიდესი ნაწილი პასაჟირებისა სადგურის გრძელს აივანზე გამოსუყო და მუსაიფობდა, უმცირესი ნაწილი კი სადგურის დიდს ზალაში სკამებზე ჩამომჯდარიყო და ნაყრდებოდა.

სადგურის აივანი ისე გაქედლიყო ხალხით, რომ მე, რომელმაც მოვინდომე ამ ხალხს გავცლოდი და გავსულიყო აღმოსავლეთისკენ, სადაც სოფლის ხალხს გამოეტანა გასაყიდად ნაირ-ნაირი მწვანილეულობა, კიტრი, საადრიო ატამი, ახალი ქულიტი სიმინდი, დოქებით ღვინო, ხაჭაპურები და სხვა ხილეულობა, ვერას გზით თავი ვერ მივატანე. ამოდენა ხალხი პირდაპირ გულზე მაწვებოდა, ზოგიერთი ვაჭბატონი მუჯლუგუნსაც კი მი-

ძავლით: „ბიბლია და ზნეობა“, ან მოროზოვის აბდა უბდა აპოკალიფსის შესახებ. უბედურია ის ქვეყანა, სადა შესაძლებელია ასეთი გამარჯვებული შეურაცხყოფა სარწმუნოებისა, ღვთის სიტყვისა, ზნეობისა და მეცნიერებისა. მაგრამ ღმერთი არა შეუტრაცხი მნების (გალ. 6, 7, ებ. 10, 31) ამიტომ დრო არ არის, რომ გონება მოვიკრიფოდ და მოვსპოთ ღვთის შეურაცხყოფა, როგორც ცრუშიდანობით, ისე უღმერთობით?

ეს შენიშვნა ქართველებს ერთი ორად შეეხება. მთავრდენი.

თავაზებდა ბექებში და იმის მაგივრად, რომ ჩემს წინაშე მემუჯლუგუნეს ბოლიში მოეხადა, მე მოწიწებით მოვახსენებდი ხოლმე: მაპატივეთ—მეთქი.

ქუთაისიდან ლამაზი, კობტად ჩაცმული ქალიშვილები ახალ-მოდის ქოლგებით ხელში, მგონი პასაჟირების საჭვრეტად, ჩამოსეირნებულ იყვნენ რიონის სადგურზე, ამოდენა ხალხში ცივ პაწია მდინარეში მცურავ კალმახებით დასრიალობდენ და კოლხიდის შვენიერ ცოლსათხოვ ყმაწვილ-კაცებს ურცხვად... .. უქვრიტივებდენ“.

მე და ერთი ჩემი კაი ამხანაგი, ქუთაისის ახალ-გაზდა ნაფიცი ვექილი, რიონის სადგურზე ჩამოვყვეით ცოლ-შვილს საგარაკოდ გასაცილებლად. ამ ხალხში მოსრიალე ლიხთიმერეთის ასულთა გუნდს ჩვენც გავყვეით უკან და იმათგან გაკეთებულმა ბილიკმა დასავლეთისკენ თავისუფალ ალაგას გიგვიყვანა.

აქ შევხვდით ბევრს ჩვენს ნაცნობებს, რომელნიც ქიათურიდან ჩამოყოლოდენ მატარებელს და ატყდა... .. ჩვენებური „ლაპარაკი“.

— ო...ო...ო... ჩვენი „გულფარდის“ სოსია მეკრამიტეს! საით ყოფილხარ აფხანაკო?

გამოვლაპარაკა თვის კოლეგას ჩემი ამხანაგი ერთ ზანგის ფერ ლამაზს ადვოკატს, რომელსაც მეტ სახელს მეგობრები „კარა ანტონს“ ეძახიან.

— ქიათურაში ვიყავი საქმის დასაცველად, მაგრამ გზაში ძალიან გავილახე. ეგ რა თქვი, კაცო, სოსია მეკრამიტეო, მგონი კარგად ვერ გავიგონე.

— ეგ, ჩემო კარგო, ქართლში ტეტებებს ამ სახელ-წოდებით მოუნათლავთ ჩვენებური ახალ-მოდის სოციალ-დემოკრატები.

— ღ ! ღ ! ?

— ჰო, შენ ავტონომიის დიდი პოტრფიალე ხარ და, სოციალ დემოკრატებზე თუ რასმეს ყური მოკარი, რასაკვირველია, გამოი-

ყენებ. ეს „ახალ-მოდის სოციალ-დემოკრატები“ მაინც რაღაა?

—ეგ, ჩემო კარგო, ის არის, რომ ნამდვილი სოციალ-დემოკრატები იმ საშვალეებით და ისე ბარბაროსულად არ ებრძვიან კაპიტალისტებს, როგორც ჩვენებურმა სოციალ-დემოკრატებმა ინებეს ბათუმში როტშილდის წინააღმდეგ ბრძოლა. ამ კაპიტალისტის მეოხებით ექვსი მილიონი ფული ტრიალდებოდა ჩვენს გასაწყლებულს ქვეყანაში ყოველს წელიწადს და ახლა ჩვენი ახალ მოდის მეტროძოლთა მეოხებით, ეს წყარო სრულიად მოისპო... ახლა ხომ შესაძლებელია შავი-ქვის კრიზისიც მალე მოხდეს და მაშინ როგორ იქნება საქმე. იქნება იქამდისაც კი მივიდეთ, რომ ერთმანეთი შევეკამოთ...

—ოხ, მაგვებზე ახლა ფიქრი სულ ფუქია. ჩვენ ახლა რთულ საგნებს ვვლტვით, ვიბრძვით სოციალურ რესპუბლიკისათვის...

ატყდა დღიურ ვარამზე დიდი, ცხოველი ლაპარაკი, რომელშიაც რავდენიმე მოსაუბრემ მიიღო მონაწილეობა.

ამ ლაპარაკში რომ ვიყავით გართული, თვალის დახამხამების უმალ ბათუმიდან მომავალი მატარებელიც მოადგა სადგურს.

მატარებლიდან გადმოხტა ერთი პირტიტველი ყმაწვილი, ლაპარაკზე და კილოზე ეტყობოდა, ოდიშის შვილი უნდა ყოფილიყო.

ასე 18 თუ 19 წლის იქნებოდა, ძალიან გამხდარი, ჩია ტანისა, სამეგრელოს ქაობებში უქმურ ნაკრავი, ბუტელ წამობერილი და ავადმყოფი, ყვითელი პირის სახისა. ტანთ ეცვა გახუნებული პალტო, მხრებზე კაბალახი კოხტად ქონდა გადაგდებული და შავი სქელი თმა მას შუბლს უმშვენებდა, ფეხზე მალაყელიანი წაღები ეცვა და ხელში ბზის ჯოხი ეჭირა. იგი უცბათ მივარდა ამ მომუსაიფეთა წრესთან და შეტყვირა საზარლად ერთ მოსაუბრეს, რომელიც ავტონომიის ესარჩლებოდა.

ეს კაბუკი ქიათურის მატარებელს ჩამოკლოდა, მაღალი სასწაელებელი ქონდა და-

სრულებული და უნაკლოლო ლამაზი პირისახისა, საუცხოვო ქართულის ერთ ლაპარაკობდა.

—შენუ, ბიძია, ფერი ხორცზე გეტყობა, რომუ საწყალი ხალხისუ ფქვს ქონისუ სამთელივით დუუდვნიხარ...

—დრიმიტი, დრიმიტი! გამოსძახა ვლაცამ მას ვაგონიდან.

ისიც, თქვა ეს თუ არა, იმ წამსვე გატრიალდა და გასაქანებლად დაძრულ მატარებელში ხელიკივით შეძვრა.

ჩვენ ყველანი სახტად დაერჩით. ეს შვენიერი ყმაწვილი კაციც ბრაზ მორეული დატრიალდა და დასაქერად დაედევნა, მაგრამ ვილაც ჩოხოსნებმა შეაჩერეს და შიმოგვძახეს: ტელორისტი იყო, ტელორისტი!

ხომლედი.

ორი საგვარეულო სამარხი.

არას საქართველოში ორი საგვარეულო სამარხი, ორივე მივიწყებული და მიბინძურებული; ორივე მოწმობენ იმ გვარეულობათა სულით დაცემას, რომელთ სამარხსაც იგინი შეადგენენ. მკითხველი მიხვდება, რომელ სამარხებზე გვაქვს ლაპარაკი. ეს გახლავთ მცხეთის სამთავრო ტაძარი—საგვარეულო სამარხი ბაგრატიონთ ჩამომავლობისა—ქართლში და მარტვილი საკუონდილო ტაძარი—სამარხი მეგრელების მთავართა, დადიანთა გვარეულობისა.

გულმოსაკლავ სურათს წარმოადგენს დღეს ერთიცა და მეორეც.

კაი ხანია მცხეთის ტაძარს გულშემატკივარი არავინ გამოსჩენია, არავის უზრუნია მის კეთილდღეობისათვის, არავის ასტკენია გული მის სიბეჩაეზე. ამ უკანასკნელ ხანებში ტაძრის უმთავრესი ნაწილი გადუხურავთ ქვის ფიცრით, მაგრამ დიდი ხნის გადუხურაობას თავისი კვალი უკვე დაუმჩნევია მისთვის:

სხვა და სხვა კედლის მხატვრობიდგან მხოლოდ ერთი და მაცხოვრის ხატი დარჩენილა საკურთხეველის გუმბათში და ისიც ეხლახან გაუცხოველებიათ. კედლები დღესაც ჩამოფლეთილ ჩამონგრეულია. შესაძლებელი კი იყო, რომ ეს დიდებული ნაშთი დაეცვა, შეენახა იმ გვარეულობას, რომლის სამარხსაც შეადგენს იგი. ბაგრატიონთ ჩამომავალ მუხრან-ბატონებს კი შესდევდათ იმდენი შეძლება, რომ თავის საუკუნო განსასვენებელი გაემშვენებიათ და თანხაც დაედოთ, რომ მშვენიერა არ მოკლებოდა ამ დიდებულ ნაშთს. ამისთვის საკმარისი იქნებოდა იმ ფულის მეთაედი ნაწილი, რაც მუხრან-ბატონებს ბანქოს თამაშში წაუღიათ ან სხვა დაბალ ვნებათა დაკმაყოფილებაზე მოუხმარიათ.

ქართველ სამღვდლობის დაუდევრობასაც აღნიშნავს აქ კაცი, მაგრამ რა ჰქნას იმ სამღვდლოებამ, რომელიც თავიდგან ბოლომდე შებოქილია ბორკილით და მოძრაობის ღონე არა აქვთ. ქართლ-კახეთის ტყვე აქმნილი ეპისკოპოსები უუფლებონი, უგავლენონი, დამცირებულნი და ფეხ-ქვეშ გათელილნი რა გავლენას იქონიებენ სამწყროზე, რომ შეინახონ ეს დიდებული ძეგლი ჩვენი ქრისტიანული ხეროთ-მოდღვარისა. ხალხსაც უსაყვედურებდით, მაგრამ რა უნდა მოსთხოვო ხალხს, რომელმაც ერთხელ და საუკუნოთ უზრუნველჰყო ეკლესია თავის უხვი შეწირულებით. „რომ თავი ჩვენი ჩვენ გვახლდეს, შოთასი არ იყოს, დარიბად არ ვიხსენებთ“. რომ საქართველოს ეკლესიის ფული ასე უწყალოდ არ იფლანგებოდეს და მას მისი მეოთხედი მაინც ეძლეოდეს რაც კანონით ერგება უძრავ მოძრავ ქონებათაგან, რა საკვირველია, არ მისცემდა განსაცდელს თავის საუკეთესო განძს*). ეხლა კი მან უნდა იზრუნოს ასეთ

*) როგორც შემთხვევით გავიგეთ მცხეთის სამთავრო ტაძარში დაცული საქართველოს სამეფო რეგალიები ამ რამოდენიმე ხნის წინეთ პეტერბურგს წაუღიათ და მათ ნაცვლად 2000 მ. გამოუგზავნიათ, მაშინ როდესაც სხვაგან რომ გაყიდულიყო მილიონსაც სიხარულით გააღებდნენ. ასე იფლანგება ჩვენი საზოგადო ქონება—საქართველოს ძველი ღიდება!

აეტ.

საგნებზე, ვინც მის ქონებასთან ერთად მისი ბედ-იღბალიც ჩაიბარა, ე. ი. უნდა იზრუნოს უწ. სინოდმა, რომლის ხელშიდაც არის დღეს საქართველოს ეკლესიის ქონება. ეს დღესავით ცხადია და თუ უფლების ფეხ-ქვეშ გათელვას არ გვიპირებენ, უფლება გვაქვს მოვითხოვოთ, რომ მცხეთის ტაძარი და სხვა ამისთანები კეთდებოდეს სრულიად რუსეთის საეკლესიო ხარჯით.

მაგრამ მოცემას ვილა ჩივა, როცა ჩვენი მიბარებულიც კი გაგვიფლანგეს და რის ვი ვაგლახით შეკრებილი ფული სამთავროს ტაძრის განსახლებლად ვილაც არდაზიანს შეაქამეს. როგორც სამთავროს ტაძრის შესაკეთებლად დაარსებულ კომიტეტის უკანასკნელ კრებაზე გამოიკვა, ჩვენი საკონტროლო დაწესებულების—კონტორის ზედამხედველობის ქვეშ 84 ათასი მანეთი დაკარგულა იმ თანხიდგან, რომელიც შეკრებილი იყო კომიტეტისაგან მცხეთის ტაძრის შესაკეთებლად.

კანონიერება და კაცობრიობა მოითხოვს, რომ ეს ფული მართებლობამ აღდევინოს დამნაშავეთ, ან თითონ უზღოს უნუგეშო მდგომარეობაში მყოფ ტაძარს და მით დააკმაყოფილოს შემომწირველთა აღშფოთებული სინიდიისი.

ვერაფერი მადლიერი ვართ კომიტეტის იმ გადაწყვეტილებასა, რომ 31 ათასი მანეთი, რომელიც სინოდს უბოძებია ტაძრის შესაკეთებლად და რომელიც შეადგენდა აღმოსავლეთ მონასტრების საკუთრებას, ჩაითვალოს მიღებულად დაკარგულ 84 ათასი მანეთიდგან. ამას არაფერი ლოგია და ისტორიული სიმართლე არ მოთხოვს. კომიტეტმა მედგრად უნდა მოითხოვოს კონტორისაგან დაკარგული ფული. რომ ეს ფული თვით კომიტეტს დადებოდა, ციმბირში ხომ გავზავნიდნენ, თუ მეტი არა, კომიტეტის წევრებს. და აბა რა განჩიევა კომიტეტის წევრებსა და კონტორის იმ წევრებს შორის, რომლებიც განაგებდენ მაშინ ჩვენი ქონებისა და ეკლესიის ბედ-იღბალს, როცა სხვა ფულთან ერთად ხსენებული 84 ათასი მანეთიც დაიკარგა? პატრონი

არ არის, თორემ არა თუ ეს, დანარჩენი მოსათხოვია და მართებლობას არ შეუძლია, თუ კანონიერებას აღგია, არ გვიზღოს ან მას არ აზღვევიოს, ვის ხელშიდაც დაიკარგა.

შეგრელების მთავრების სამარხს—მარტვილს არაფერი ჰქონა და არც არაფერი დაკარგვია, მაგრამ ამ ბოლო ხანამდი იგიც მრთელ სამწუხარო მდგომარეობაში იყო. სინესტისაგან გუმბათში ბალახები იყო ამოსული. ყდ სამღვდლო ლეონიდეს წყალობით იგი ეხლახან გადიხურა და გადიხურა სამუდამოთ—სპილენძით. ეხლა სხვა გამშვენება აკლია, რომელზედაც ვალდებულია იზრუნოს მთავრების მემკვიდრეებმა. მაგრამ მეტი არაა შენი მტერი, მკითხველო, მათ არაფერი გაარიგონ ამის შესახებ. ის კი არა ქუდი რომ ეკლესიაში შეუგდო, გამოსატანათ არ შევლენ. მარტვილში მოღვაწე მამებს თუ დავუჯერებთ, არა თუ მთავრების მემკვიდრეებს, არც ერთ დადიანის გვარეულობას არ გაუვლია ამ ტაძრის ახლოს...

ვნახოთ რას მოგვიტანს უნუგემო შემდეგი..

მოგზაური.

საშუაგლიანი ხმები დასავლეთ მვარკაში კონფესიურ სკოლის და სკოლაში სარწმუნოების დასაცვალად.

(რუსულიდან) *

რას ამბობენ გამოჩენილი სახელმწიფო კაცები, პედაგოგები, სწავლულები, პოეტები, მწერლები და სხვანი სარწმუნოებისა და კონფესიური (სარწმუნოებრივი) სკოლის შესახებ.

იერემია ბონომელი, კრემონის ეპისკოპოსის თხოვულებაში „დღიური სარწმუნოებრივ-სოციალური საკითხები“. 1906 გვ. 114.

ეკლესიამ პირველად წარმოსთქვა აზრი საყოველთაო საერო სწავლებაზე, აზრი, რომელიც სრულიად უცხოა ძველ დროთათვის.

*) იხ. „შინ. საქმ.“ № 25.

ეს აზრი გამომდინარეობს ქრისტიანობის ძირითად დასაწყისთაგან. ეს აზრი, როგორც ყველა სხვა პრინციპები ჩვენი ევროპული კულტურისა, არის ეკლესიისგან მიღებული და თუ იგი თავის ძირებს მოვწყვიტეთ, დარჩება უსიცოცხლოდ და გაუგებრად. თუ აწინდელ დროში ფაქტიურად აზრი საყოველთაო სწავლებისა გარდიცვალა ეკლესიის საწინააღმდეგო სწავლების აზრად, ეს მოვლენა არის სამწუხარო შემთხვევა ისტორიაში და არის უადრესი შერევნა საგანთა შორის ქეშმარიტ დამოკიდებულებათა, არის უსაშისრესი ფორმა პედაგოგიის გაკოტრებისა.

რიხარდ ფონ კრანიხი.

ძველებურმა ერებმა იცოდნენ მარტო კერძო სწავლება; მხოლოდ ქრისტიანობამ, თანახმად თავისი სულისა, პირველად დააარსა მონასტრებთან და სამრევლო ეკლესიებთან საზოგადო, სამრევლო, სამონასტრო სკოლები-უნივერსიტეტები.

იგივე.

III.

არა კონფესიური სკოლა არის მტარვლობა სვინილისზე.

მე არ ვიცი იმაზე უფრო აღმაშფოთებელი შეზღუდვა სვინილისის თავისუფლებისა, როგორც ის, როცა აიძულებენ მშობლებს მიაბარონ ყველაზე უძვირფასესი მათთვის ამ ქვეყანაზე—შვილები, რომლებიც ღმერთმა მათ ჩააბარა და რომლებიც მათ ღმერთთანვე უნდა მიიყვანონ—ისეთს სასწავლებლებში, რომლებსაც ისინი პატივს არა სცემენ.

გერმანელი მინისტრი ლიუდვიგ ვინდტ-მოსრტი.

რასაკვირველია, თავისუფლებაზე არადროს არ ულაპარაკნიათ იმდენი, რამდენსაც ლაპარაკობენ ეხლა. ლექსებში და პროზაში, სიტყვებში და სტატიებში მუდამ სხვა და სხვა ყაიდაზე ხსნიან ამ თემას. თუ მხოლოდ დაბეჭდილს და დაწერილს სიტყვას მიექცა ყურადღება, მომავალი ისტორიკოსი აწინდელს დროს ჩასთვლიდა თავისუფლების ოქროს ხა-

ნად. მაგრამ საუბედუროდ სიტყვა სასტიკად ეწინააღმდეგება საქმეს და შეიძლება არაოდეს ასე პტიკედ არ ყოფილიყოს შელახული თავისუფლება, როგორც ესლა. საკმარისია მხოლოდ თვალის გადავლება ახალი ისტორიისა, რომ დავრწმუნდეთ ამ ქეშმარიტებაზე.

ჰნრის ჰენემ სტკვა, რომ კაცის სულის ღრმად დაცემის ნიშანია, როცა სრულიად დაკარგულია გრძობა თავისუფლებისა. და ჩვენც არა ერთ გზის მოუცვაფართ შიშს, როცა ვხედავდით, რომ კათოლიკეები უსასტიკესს და ფრიად ამაღელვებელს ძალმომრეობას ისე ღებულობდნენ, როგორც რაიმე ჩვეულებრივს. ხანგრძლივმა შეურაცხყოფამ და სისტემატიურმა წინააღმდეგობამ გაავრცელეს საზოგადოების ფართე წრეებში რალაც საბედისწერო სიძულილი, რომელიც ცალკე პირებს უკარგავს ენერჯიას. განა მშიშარობა არ არის რომ ჩვენ ნებას ვაძლევთ ჩვენი შეილებისთვის იმისთანა სკოლების გახსნისას, საცა მათ ზრდიან ჩვენ შეხედულობათა წინააღმდეგ.

ჩვენ, რასაკვირველია, გვეტყვიან: ბავშვებს უნდა ჰქონდეთ განათლება, რომელიც მისცემს მათ შეძლებას იბრძოლონ არსებობისათვის და მიიღონ თავისი ადგილი საზოგადოებაში.

სახელმწიფოს შეუძლიან მოსთხოვოს მშობლებს, რომ მათ მისცენ შვილებს ცოდნა, რომლითაც ისინი შესძლებენ იარსებონ და არც არავინ იქნება წინააღმდეგი იმისი, რომ წერა-კითხვა და თვლა აუცილებლად საჭიროა ყველასთვის თანამედროვე კულტურულ საზოგადოებაში.

მაგრამ როგორ მისცენ ბავშვებს ეს ცოდნა ამის გადაწყვეტა არის საქმე მშობელთა და არა სახელმწიფოსი. ის აზრი, რომ მხოლოდ სახელმწიფოს აქვს განსაკუთრებული უფლება სკოლაზე და შეუძლიან ყველა ბავშვები აიძულოს იქ მისვლაზე და სწავლაზე, რომლებშიც არა მარტო ზნეობა, არამედ

სარწმუნოებაც ისწავლება სახელმწიფოსგან მიცემული მაგალითის თანახმად, არის დაბრუნება ძველ წარმართულ სახელმწიფო იდეებთან, რომელთა თანახმადაც იმპერატორი არის ერთად ერთი წყარო უფლებისა, ზნეობისა და სარწმუნოებისა.

Basler Volksb Catt

მშობლების ძალდატანება, რომ მათ აძლიონ შვილები იმ სკოლებში, რომლებიც უშლიან მშობლებს თავისი საღვთო მოვალეობა აღასრულონ შვილების შესახებ, არის უდიდესი ბოროტად მოხმარება ძალისა და უსასტიკესი დამონება, რომელიც კი ყოფილა როდისმე. ამიტომ, უბრალო სამართლიანობაც კი მოითხოვს, რომ იქ, საცა შემოღებულია სავალდებულო სწავლება, სკოლის საქმე ისე იყვეს მოწყობილი, რომ მშობლებს შეეძლოთ შვილების გაგზავნა სკოლაში თვისი სვინიდილის შეურაცხყოფელად და საღვთო მოვალეობის დაურღვევლად.

კეტილერი, ეპისტოლეში 15 თებერ. 1873 წ.

თავისუფლება ოჯახისა არის თავშესაფარი ყოველივე თავისუფლებისა. ქექმარტია, რომ მშობლების მოვალეობაც შვილებისადმი არის უწმინდესი უფლება და მოვალეობა. ყოველივე თავისუფლება დარღვეული იქნება, თუ ოჯახი არ იქნა თავისუფალი და ყოველივე უფლება სახელგატეხილი იქნება, თუ უზრუნველ ყოფილ არ იქნა მშობელთა უფლება. სახელმწიფო განცალკევებული ქრისტესგან, ეკლესიისგან, სარწმუნოებისგან გვიქადის მოსპობას არა მარტო ჩვენი უფლებისა შვილებზე, არამედ ჩვენი ოჯახის თავისუფლებისასაც და თვით ჩვენი ოჯახისასაც. თუ სახელმწიფო კანონები სრულიად დამოუკიდებელნი არიან ღვთისგან და არ ემორჩილებიან არა გვარს უზენაესს წესს, მაშინ ყოველივე უფლება და ყოველივე თავისუფლება თვითთულს წაშს და მოკიდებულნი ყოფილან სახელმწიფოს მძლავრობითს კანონებზე. ამ შემთხვევაში სტკენ არ შეგიძლიანთ თქვენი მშობლიური უფლე-

ბის დასაცვლად დაიმოწმეთ არც სვინდისი, არც ღმერთი და მისი მცნებები, არც ბუნების და გონების კანონები. სახელმწიფო, დაშორებული ეკლესიისა და სარწმუნოებისაგან აღარა სცნობს მათ. ის არ იცნობს თქვენს სარწმუნოებას, თქვენს ღმერთს, თქვენს ქრისტეს, თქვენს სვინდისს, მან იცის მხოლოდ თვისი თავი და თვისი კანონი. რასაც განსაზღვრავს კანონი ის არის თქვენი სარწმუნოებაც, თქვენი მბრძანებელიც და სვინდისიც. მაგრამ კანონი ღვთისგან ჩამოშორებული, არსებობს მხოლოდ სიმრავლის მეოხებით და შეიძლება შეიცვალოს ყოველი ახალი საკანონმდებლო კრებისგან...

ეპიტლეონა ეპისტოლეში 1865 წ. 2 თებერ.

ზნეობა და სარწმუნოება უფრო მეტად არიან საკირო, ვიდრე საერო სწავლა. ამიტომ, თუ ქალაქის მამები ურწმუნონი არიან, მაშინ მათ უფლება არა აქვთ თავიანთი ურწმუნოება თავზე მოახვიონ ვისმე, მით უმეტეს მცხოვრებთა უმრავლესობას. რილას თავისუფალი მოაზრენი იქნებიან ისინი, ვინც სხვის თავისუფლებას ჯაჭვებს დაადებენ, თავის ურწმუნოებას სარწმუნოებად ჰქმნიან და აიძულებენ მოქალაქეებს მის მიღებას?

იონა ბონამელი, ეპისკოპოზი კრემინციისა, თხუზულებში „ღლიური სარწმუნოებრივ-სოციალური საკითხები“.

IV

არა კონფესიური სკოლა ძირს უთხრის ჭეშმარიტ ზნეობის საფუძველს.

რა შეუძლიან გონებას გააკეთოს ზნეობისთვის უსარწმუნოებოთ, ამას გვიჩვენებდა ჩვენ ოთხი ათასი წლის განმავლობაში წარმართობა, ამას გვიჩვენებს ჩვენ ყოველ ღლიური გამოცდილება მრავალ პირობა, რომლებიც განათლებაზე მიუხედავად უკიდურეს უზნეობაში სცივნიან. რომ გონება და სარწმუნოება ერთად ვერ თავსდებიანო, ეს არის ეკლესიისგან უარყოფილი მოძღვრება მათი, რომელ-

თაც ურწმუნოების გამო დაკარგეს ყოველივე ცნობა ჭეშმარიტი სარწმუნოებისა.

წერილი პრუსიელ ეპისკოპოზთა.

თვინიერ ქრისტიანული სკოლებისა, საცა ეკლესიას აქვს შესაფერი გავლენა, არ არის ქრისტიანული აღზრდა. თუ სკოლა ჰარმონიულად შეერთებული არ არის ეკლესიასთან და ქრისტიან ოჯახთან, მაშინ ის არის უბოროტესი მტერი ორივესი; ის არის წინააღმდეგი ეკლესიას, წინააღმდეგი ოჯახს, რომელიც ისტორიისთვის უცნობ საშვალეებით აშორებს დედებს შვილების გულს და ეკლესიის სულს და ზრდის მათში ურწმუნოებას, ან სარწმუნოებაზე გულგრილს ხალხსა.

პრუსიის ეპისკოპოსთა წერილიდან 1872 წ.

სახელმწიფოს, რომელშიც შემოღებულია უსარწმუნოებო სწავლება მოელის ურიცხვი და დიდი შიში, რადგანაც ცხადია, რომ არ შეიძლება კაცს დაემორჩილნენ ისინი, რომელთაც სწამთ, რომ ისინი დამოუკიდებელი არიან ღვთაებრივ ხელმძღვანელობისა და მეუფებისგან.

პაპლენ XIII ბავარელ ეპისკოპოზთა მიმართ ეპისტოლეში 1877, 22 დეკ.

საწყალი მასწავლებელი თავისუფალი სკოლისა ვერაოდეს ვერ იზოვის მტკიცე ნიჟადაგს ზნეობრივი კანონის დავალებულების საფუძვლის დასადებად. ის შენებდა არა მტკიცე, მაგარ კლდეზე, არამედ კაცის ავტორიტეტის ფხვიერ ქვიშაზე, რომელიც, გარდა ამისა, უძლურია გაიგოს დანაშაული, დასაჯოს ბოროტნი და დააჯილდოვოს კეთილნი.

ბონამელი თხუზულებში „ღლიური სარწმუნოებრივ-სოციალური საკითხები“ 1906 გვ. 94.

წმიდა კავშირი, რომელიც აერთებს კაცს, სკოლას და ეკლესიას, არის სარწმუნოება; მხოლოდ ერთნაირი სარწმუნოების მეოხებითაა, რომ ყველა ისინი, ვინც მოწოდებულ არიან

ბავშვების აღსაზრდელად გამოდიან ერთი და იგივე გვეგმიდან და ხელმძღვანელობენ ერთი და იგივე საბუთებით. პირ იქით, საცა არ არის ეს ერთობა სარწმუნოებისა, იქ გვხვდება არცე დარევა მათში, ვინც შრომობს ბავშვის აღზრდაზე. თუ ბავშვს სკოლაში ეყურება ერთი, სულ სხვა ეკლესიაში, კიდევ სულ სხვა სახლში მშობლებისგან, მაშინ მის სულში ერთი საფუძვლიანი განათლების მაგივრად ხდება არცე დარევა; მისი მდგომარეობა ემსგავსება იმ კაცის მდგომარეობას, რომელიც გზას ეკითხება იმ მგზავრს, რომელსაც სამმა სულ სხვა და სხვა კაცმა ასწავლეს სამი სულ სხვა და სხვა გზა.

კატელოგი ეპისტოლეში 15 თ. 1873 წ.

(შემდეგი იქნება).

ბერი ვარო!

(გუძღვნი ზოგიერთ უსულგულო ვითომ „სოციალისტებს“).

ერთხელ მელა სამღებროში რომ ჩავარდა ფათერაკათ, შავი ფერით ცბიერულათ იმელაფა უფრო კარგათ.

იხვსა, მამალს და ოფოფსა უთხრა: ხედავთ? ბერი ვარო! მადლიან გზას დავადექი, ბოროტების მტერი ვარო...

ნუ გგონივართ, როგორც სხვაა მატყუარა მელიაო, მე სულ სხვა ვარ, თქვენთვის ვზრუნავ, სხვები მტაცებელიაო.

გამომყევით, სასუფეველს დაგანახებთ ცოცხლათაო,

თუ ვსტრუობდე, დედის ძუძუ შემრგებია ცეცხლათაო.

მელა ყველას წინ გაუძღვა და სოროსკენ გაემართა ღმერთმა მტერსაც ნუ დამართოს რაც რომ მელამ მათ დამართა...

ვინც გადარჩა, ისე დაფრთხა, რომ უფიცო ასჯერ ღმერთი, მელის გვარს არ ენდობიან, შავი იყოს გინდა თეთრი.

რ. საჯავახოელი.

სასუფეველი ღვთისა*).

„მოვედინ სუფევა შენი“!

თანამედროვე საზოგადოებრივ წყობილებაში უფლებები და მოვალეობანი ძლიერ უსწორმასწოროდ და უკანონოდ არიან დანაწილებულნი, ზოგიერთებს აძევთ მოვალეობანი, თითქმის ყოველივე უფლებებს კი მოკლებულნი არიან; ზოგიერთებს წილათ აქვთ ნარგუნები ყოველივე უფლებები და უპირატესობანი და მოვალეობანი კი არა. ზოგიერთთათვის ცხოვრება მოალერსე დედა და ზოგიერთებისთვის კი — ბოროტი დედინაცვალი. საქმის ასეთი ვითარება იწვევს ჩაგრულთა ბუნებრივ უკმაყოფილებას, იმათ ებადებათ სურვილი, რაც უნდა დაუჯდეს ეს, მოიპოვონ თავისთვის სიკეთის ნამცეცი მიინც, რომლითაც უხვად სარგებლობენ ბედისაგან გალადებულნი. ეს სურვილი ხშირათ ხორციელდება დანაშაულობების საშვალეებით და ამნაირათ სოციალური წყობილობის გამო აღამიანთა მნიშვნელოვანი რიცხვი ხდება ბიწიერთ; თვით ცხოვრების წყობილება ქმნის დანაშაულებს. ასეთ მდგომარეობას არც კი ექნებოდა ადგილი, საზოგადოება რომ არ განიყოფებოდეს უსწორმასწოროთ, მუქთა ხორა ექსპლუა-

* იხ. „შინ. საქმ.“ № 24.

ტატორებათ და გასარცულ მუშებად. დეე. ყველა ადამიანს ქონდეს უზრუნველყოფილი ლუკმა პური; დეე ყველამ მიიღოს მონაწილეობა შრომაში და ცხოვრების სიამოვნებაშიაც და მაშინ არ იქნებიან არც მკვლელნი და არც მძარცველნი; გაქრება შური და ანგარება; გამეფდება თანასწორობა და ძმობა, დამყარდება ოქროს საუკუნე. ყველა ეს იქნება მაშინ, — ამბობენ ამ მოძღვრების მოციქულნი, — როდესაც მოისპობა უმთავრესი ბოროტება, რომელიც ბადებს ადამიანთა შორის უსწორ-მასწორობას, — კერძო საკუთრება. როდესაც აღარ იქნება კერძო საქმის ამღებნი და კაპიტალისტები, და ყველა წარმოება შეგროვილი იქნება სახელმწიფოს ხელში, რომელიც თანასწორად დანაწილებს ყველა წევრებს შორის შრომის და იმის ჯილდოსაც. ამის გამო შრომის რაოდენობა შესამჩნევად გაიზრდება, იმისთვის, რომ ყველა იმუშავებს; რაც შეძლებას მისცემს ყველას, და არა მართო რჩეულებს, ისარგებლონ ცხოვრების სიკეთით.

საზოგადოება მოსთხოვს რა ყველას თავის ნიჭისდაგვარად, თვითეულს თავის მოთხოვნილებათა შესაფერად მისცემს.

ეს შეხედულება ძლიერ ძველია და იმის მიმდევართა რაზმში ირიცხებიან სხვა და სხვა ეპოქების და სხვა და სხვა კულტურულ ხალხთა გამოჩენილი გონების პატრონი პირები. ბერძნების ფილოსოფოსი პლატონი, ინგლისის სახელმწიფო კანცლერი ტომას მორი, იტალიელი სწავლული ბერი კომპანელა, ფრანგების; ნემცების, და ამერიკლების მე-19 საუკუნის პოლიტიკურ მოღვაწეთა და მწერალთა მთელმა რიგმა დაწვრილებით შეიმუშავა კაცობრიობის გარდაქმნის გეგმა საზოგადოებრივი ყოფა-ცხოვრების ძირითადად გადაკეთების შეოხებით. თვითეულ ავტორს მხოლოდ წვრილმანებში აქვთ განსხვავება, საერთოდ კი ყველანი ერთ ხმად აღიარებენ მთელნი ხალხის შრომის ერთ მწარმოებელ ამქრად გადაქცევის საჭიროებას, რომლის ერთადერთი პატრონი და საქმის დამწყები იქ-

ნება სახელმწიფო; სახელმწიფო უნდა იქნეს სრულ უფლებით მოსილი გადამწყვეტი და გამწესრიგებელი თვითეული მოქალაქის ოჯახური და პირადი ცხოვრებისაც კი. სახელმწიფო უწყისებს თვითეულს შრომის გვარს და უნიშნავს საცხოვრებელ ალაგს; უზრდის შვილებს, თავის შეხედულობით, უწყობს ქორწინებასაც („მზის სახელმწიფო კომანელასი“). ერთი სიტყვით პიროვნება მთლად განშორებულია, იმას ყლაპავს საზოგადოება, სახელმწიფო. საზოგადოების ასეთი ეკონომიური წყობილების ცხადს სურათს წარმოადგენს ბელლამის რომანი „ასი წლის შემდეგ“, რომელმაც მთელ ქვეყნიერებაში დიდი სახელი გაითქვა. ამ შრომაში, რომელიც დაწერილია გატაცებით და ცოცხლად შესანიშნავი წინდახედულია საცხოვრებელ სახლების აშენება ცხოვრების ახალ წყობილების დროს, სამუშაოს განაწილება ისე, რომ ყველა, წმინდა და უწმინდური, ადვილი და მძიმე საქმე ერთნაირად სრულდება და აგრეთვე ყველანი ერთნაირადვე სარგებლობენ ყოველივე კმაყოფილებით. დაეწყებულია მხოლოდ ერთი: თვით ადამიანი, იმის შინაგანი ხასიათი. ბელლამის მიერ დახატული საზოგადოების მომავალი იდეალური ეკონომიური წყობილების გეგმა შეიძლება იქნეს დაურღვეველი მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დავუშვებთ, რომ თვითეული პირი იდეალურ კეთილსინდისიერებით შეასრულებს თავის მოვალეობებს, რომელთაც დააკისრებს იმას სახელმწიფო. მაგრამ, ესთქვით, რომ მოქალაქეთა უმეტესი ნაწილი, რომელიც არ გრძნობს გაქირვებას და ზედამხედველის მათრახს, სიამოვნებით ისარგებლებს საზოგადოების სიკეთით თავის მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. და ყოველივე ღონის ძიებას იხმარს არ იშრომოს შეძლების დაგვარად. მაშინ მთელი ეს მწყობრი რთული მანქანა ბელლამის და იმის თანამოაზრეების მიერ შექმნილი დაინგრევა, როგორც ბანქოს სახლი, რაც ნამდვილად არა ერთხელ მოხდა.

სამწუხარო დაღუპვა ტეხასში და ილინოისში კაბეს კოლონიების, ოუენის მოსახ-

ლეობის ინდიანში, საფრანგეთში ფურიეს გეგმით მოწყობილ ფალანსტერიების და სხვების ბევრის, დაბეჯითებით ამტკიცებს ბელგიის შესანიშნავ პოლიტიკო-ეკონომისტის ლაველეს აზრს რომანის „ასი წლის შემდეგ“ის შესახებ. „ბელლამის ოცნებანი სამუდამოთ უტოპიად დარჩებიან, სანამ ადამიანის გული მთლათ არ გამოიცვლება“.

ბ. ლებონი „ხალხთა და მასათა პსიქოლოგიის“ ავტორი ამბობს: „მხოლოდ ბნელ მასის აზრში და ფანტიკოსების ვიწრო აზრში შეიძლება კიდევ დარჩეს იდეა, რომ დიდმნიშვნელოვან საზოგადო ცვლილებათა მოხდენა შეიძლებოდეს დეკრეტების საშუალებით. დაწესებულებათა ერთად ერთი სასარგებლო როლი იმაში მდგომარეობს, რომ მისცეს კანონიერი სანქცია (დაკანონება) იმ ცვლილებებს, რომლებიც შემოღებულია ხალხის ზნით და აზრით“.

მაგრამ ეს დაკანონება მოსდევს, და არა წინ უსწრობს იმას. დაწესებულებებს არ ძალუძთ ხალხის ხასიათის და აზრის შეცვლა. რწმენა იმისა, რომ მართვა-გამგეობის ფორმას აქვს ხალხის ბედისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა, არის ბავშური ოცნება. ხალხს არ შეუძლია თავი დააღწიოს იმას, რაც გამოამდინარეობს მისი ხასიათის განწყობილებიდან. მისი ბედი მხოლოდ ოვით მასში არის და არა გარეგან გარემოებებში. ან სხვა ნაირად რომ ვთქვათ, ადამიანის გული არის მისი მოქმედების წყარო. ხალხის ცხოვრებას განმსაზღვრელი დასაბამი არის მისი ზნეობრივი ბუნება. საზოგადოებრივი ყოფა-ცხოვრების სრული ფორმის შექმნა შეუძლია მხოლოდ ზნეობრივად სრულ ხალხს. „მოციქულთა საქმეში“ ჩვენ ვკითხულობთ: მრავალ მორწმუნეთ ქონდათ ერთი გული და ერთი სული და არავინ თავის ქონებას არ სთვლიდა თავისად, არამედ ყველაფერი საერთო ჰქონდათ იმათ; არ იყვნენ იმათში გაჭირვებულნი, ვინაიდან ყველანი, ვისაც ქონდა სახლი ან მიწა, ყიდდნ და იმათი ფასი მიქონდათ მოციქულებთან და თვითვედნ აძლევდნ თავის საჭიროების გვირად“ (4 თ. 13—35). როგორ შორს

არიან ამ გალილეელ მეთევზეთა და მიწის მხენელთა მიერ შექმნილი პირველი დროის ქრისტიანობის სავანიდან თანამედროვე კულტურული საზოგადოებები, რომელნიც მოწყობილი არიან სოციალური სიბრძნის უკანასკნელი სიტყვისამებრ. თუმცა იცვლება მართვა-გამგეობის ფორმა, თუმცა ჩნდება ახალ-ახალი ეკონომიური და პოლიტიკური, თეორიები, მაგრამ მტაცებლური ბრძოლა არსებობისთვის არ კარგავს თავის სიმწვავეს და ადამიანი ადამიანისთვის მგლად რჩება. ასე იყო და იქნება სანამ უხეში ცხოველური ინსტიქტები არ დაუთმობენ ადგილს საყოველთაო სიყვარულის და მშვიდობის გრძობებს, სანამ არ ამოიღება ადამიანის გულიდან და არ ანთება იმაში დაბნელებული ღვთის სახე. „იყავით სრულ, როგორც სრულ არს. მამა თქვენი ზეცათა—ამბობს ქრისტე—და თქვენ გექნებათ სრული ცხოვრება“.

ე. ბ—ძე.

სოტა რამ ჩვენ ქუთაისშია.

ამბობენ ჟურნალ-გაზეთების სიმრავლე მისი მაჩვენებელია, რომ საზოგადოება მეტ სულიერ საზრდოს მოითხოვს, რომ საზოგადოება, სადაც ეს ჟურნალ-გაზეთები ტრიალებენ გართულია კულტურულ მუშაობაში... ასე სჯიან და ასეც უნდა იყოს საღილოლოიკის ძალით. მაგრამ რაც უნდა იყოს და რაც ლოდიკურად სიმართლეა მას ჩვენ ქუთაისში ადგილი არა აქვს. საფრანგეთში ან ინგლისში სადღაც შეიძლება ჟურნალ-გაზეთების სიმრავლეც მართლა რამეს მოწმობდეს შესახებ საზოგადოების მოთხოვნილებებისა, მის კულტურულ სიმაღლისა, ჩვენში კი უფრო რედაქტორების გულუბრყვილობას მოწმობენ, რომლებიც დარბაისლად ფიქრობენ, რომ მათ გამოცემებს ყურადღებას აქცევენ, რომ მათ კითხულობენ. ქუთაისში ნიადაგი

მკითხველების რიცხვი ოც კაცს არ აღემატება, სამი გაზეთი კი გამოდის. თუ ტყუილს ვამბობთ, შეგიძლიათ ჰკითხოთ ბ- ი. კვიციანიძეს, რომელიც თითქმის გაუხსნელადვე უკან აბრუნებს რედაქციებიდან გამოგზავნილ გამოცემებს. ვისაც თავის თვალთ არ უნახავს, დაუჯერებელია, თუ როგორ არ მოიპოვება მკითხველი ისეთ ქალაქში, სადაც სამასამდე მარტო მასწავლებლობაა, გარდა ჩინოვნიკობისა და სხვა ინტელიგენციისა. მოწინავე სამღვდლოებაც ხომ არ არის თავშეყრილი და როგორ თუ მკითხველები არა ჰყავს ქუთათურ გამოცემებსო, იკითხავს ქუთათური საზოგადოების არა მცნობი? დიახ, დარწმუნებით მოგახსენებთ, რომ არ ყავს. სულ ეს მასწავლებლობა და სხვა ინტელიგენცია მიყუჩებულია თავის თბილ ბინაზე, არც არას გიწერს და არც არას კითხულობს. რომ კითხვით მიზეზი, პასუხად მიიღებთ არ გვცალიან, დღეში ხუთხუთი გაკვეთილი უნდა მივსცეთ და საშინლად ვიღლებითო. ნუ გეშინია, კლუბში ბანქოს თამაშს არაფერს უშლის ხუთი გაკვეთილი!... მოძღვრები თუ არაფერს კითხულობენ მათაც აქვთ გასამართლებელი საბუთი: წირვა-ლოცვა, საღმრთო სჯულის გაკვეთილები, შუადღიდან საღამომდი ძილი, საღამოდგან დილაძილი ძილი, გრძელი თმის დავარცხნა, მერე მისი დაპწა, მერე კიდევ... რა ვიცი, რამდენი პატივსადები მიზეზები აქვთ პატიოსან მამებს არაფრის კითხვისა და არაფრის წერისათვის, ნუ დაივიწყებთ იმასაც, რომ ხშირათ მრევლთან საუბრებს მართავენ და ამას ბევრ დროს ანდომებენ.

ვაჭრები და მეშქანები, ხომ მოგესვენებათ, არასოდეს არ ყოფილან ქურნალ-გაზეთების მუშტრები ჩვენში და, მგონი, არ იქნეს ისეთი დრო, რომ გ—ბმა, კ—ბმა, ბ—ბმა, ო—ბმა და კომბ. გაზეთი ხელში აიღონ. მათი აზრით გაზეთმა

დააქცია და გარყვნა ქვეყნიერება. ასე წარმოიდგინეთ გაზეთის სიმძულვარემ ისე გაარტათ, რომ განცხადებებისთვისაც აღარ სარგებლობენ მითი.

მაშ ვინ კითხულობს ქუთათურ გაზეთებს? ისევ ის ოციოდე გარიყული მკითხველი და თვით რედაქტორები?

ასეთი მდგომარეობაა ჩვენ ქუთაისში და ამ მდგომარეობის სიმწვავეს კარგათ გრძნობენ რედაქტორები, მაგრამ რედაქტორობას მაინც თავს არ ანებებენ, სანამ ბოლომდის ტყავი არ გაძვრებათ, სანამ მესტამბე—ასოთ-ამწყობები კერაზე არ ჩამოუჯდებათ.

ასეთ მდგომარეობაში, ჩვენი აზრით, უმჯობესი იქნება, ახლო ნათესავი რედაქციები შეთანხმდენ და ერთად დაიწყონ მუშაობა, იქნებ საერთო ძალით წელიწად ნახევარს მაინც გაუძლონ გამანადგურებელ, შეუბრალებელ ქუთათურ სტიქიურ მოვლენას. მხოლოდ ჩვენ გაზეთს არ შეუძლია არც ერთ არსებულ გაზეთს შეუერთდეს, რადგან ნათესაობას ვერც ერთთან ვერ ჰპოვებს მით უფრო საშიშია მისი მდგომარეობა.

ჩვენი გაზეთის უმთავრესი მიზანია პირი დაუყოს ღვთისა და სარწმუნოების უარის მყოფელებს საღ მეცნიერულ საბუთებზე დამყარებულ მსჯელობით. ასეთ აზრს არ შეუერთდება არც ერთი თანამედროვე ქართველი რედაქტორი, რომელმაც კი ხანია გადმოაგდო ღმერთი იმ მაღალ მიუწდომელ საფეხურიდან, რომელზედაც დააყვნა იგი ადამიანის უვიცობამ და ბრიყულმა ქკუამ.

თუმცა ადამიანთა საზოგადოების ძირითად შეცვლას ჩვენც მოველით და ვემსახურებით, თუმცა ძმობა-ერთობის და თავისუფლების წყურვილი ჩვენცა გვაქვს, მაგრამ ამისთვის ჩვენ სულ სხვა ნიადაგზე ვმუშაობთ: ჩვენ გვსურს სასუფეველი ღვთისა—ძმობა, ერთობა და თავისუფლება—განვითარდეს შინაგანად,

როგორც ქრისტე გვიბრძანებს: „არა მოვიდეს სასუფეველი ღვთისა ზმნით, აჰა სასუფეველი ღვთისა შინაგან თქვიენსა არს“... ასეთი გზა სასუფეველის დამყარებისა სხვა გაზეთებს ჩვენ—მეზობლებს—არ სწამს, მათი აზრით ყოველივე უნდა მოხდეს სახელმწიფო კანონების შეცვლით და... ცოტა ძალმომრეობის დახმარებით. ჩვენი აზრით რაც უნდა წმინდა იყვნენ კანონები, თუ მათი აღმასრულებელი ბოროტნი არიან, სასუფეველის ქვეყნად დამყარებას ვერ ვეღირსებით. ჯერ დიდი შემუშავება სჭირდება კაცის გულს დიდი გაკეთილშობილება და აღზრდა უნდა მას, რომ დამზადდეს ნიადაგი ქვეყნად სასუფეველის დასამყარებლად. რაიცა შეეხება ძალ-მომრეობას, ამაზედაც ვერ ვეთანხმებით. თანამებს ეს ძირითადი განჩევა თუ არ შეუშლის ხელს, ჩვენი გაზეთიც სიამოვნებით ჩაებმის ქუთათურ გაზეთების ფერხულში. ჩვენის მხრით მზათა ვართ სიამოვნებით შევეგებოთ, და ხელ აპყრობილი მივიღოთ ისეთი თანამშრომელი, რომელიც თავის მიმართულებით არ ეწინააღმდეგება ჩვენი გამოცემის ძირითად მიმართულებას.

რედაქტორი, მღვდელი სიმონ მჟაღლიძე.
გამომცემელი იოსებ ლეჟავა

რედაქცია
უმოკრჩილესად სთხოვს
ზელის მთხმეკლავს
ყარმოაღბინონ ამ ფლის
ხვედრი ფასი

(იხ. „ზინ. სიქ.“ № 21).

სტამბა

იმერეთის წმ. გიორგის სარწ.-განმანათ.

„ქმოზისა“

ქ. ქუთაისში, თბილისის ქუჩაზე, ს. კირიშჩევის სახლში, გუბერნატ. კანცელარიის ქვეშ,

ღებულაბს ყოველგვარ სასტამბო საქმეებს

— სულ-მისაწდომ ფასებში —

ასრულებს სუფთად ზ თავის დროზე.

გამოვიდა

ახალი წიგნი

გამოცემა იმერეთის ეპარქიის წმ. მთ. მღვ. გიორგის სარწმუნოებრივ-განმანათლებელ „ქმოზისა“.

სწამთ თუ არა მეცნიერებს

ღვთის არსებობა?

თარგმანი ნაწარყანელისა.

ფასი ერთი შაური.

ვაგზალებ

სამღვდილთ & სარიაკონთ

საბნაუში,

ავრეთეე სამასწავლებლი-
ეგზამენის ასაღებად.

ადრესი: ქუთაისი, კახაკოვის ქუჩა, № 17.